

5. Adamenko D. Doktor Orest Zarytskyi – ostannii kerivnyk sanitarno–medychnoi sluzhby flotu / D. Adamenko // Istoryia hosudarstva Habsburhov [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ah.milua.org/orest-zarzycki>

6. Berest I. R. Persha svitova viina na zemliakh Skhidnoi Halychyny i Zakhidnoi Volyni: liudy, podii, fakty / I. R. Berest. – Lviv: Vyd–vo UAD, 2015. – 324 s.

7. Vistnyk Soiuzu vyzvolennia Ukrainy. – 1915. – Ch.19–20.

8. Hanitkevych Ya. Ukrainski likari: biobliohr. dovid. / Ya. Hanitkevych, P. Pundii; nauk. red. L. Pyrih. Kn.3: Uchasnyky natsionalno–vyzvolnoi borotby y ukrainskoho derzhavotvorennia, represovani ta reabilitovani likari Ukrainy. – Lviv: Afisha, 2008. – 427 s.

9. Hirniak N. Spys utrat USS / N. Hirniak // Dilo. – 1916. – 24 bereznia.

10. Zbirnyk «Chervona Kalyna». – Lviv: Chervona Kalyna, 1918. – 160 s.

11. Zin O. Hutsulska sotnia USS (voiennyi spomyn) / O. Zin // Hutsuly u Vyzvolnii borotbi. Serii: «Ukrainska voienna memuarystyka». T.4. – Vinnytsia: DP «Derzhavna kartohrafichna fabryka»; Kyiv: Istorychnyi klub «Kholodnyi Yar», 2009. – 472 s.

12. I stalos na tim sviti (Zhinky v Ukrainkomu dobrovolchomu lehioni). 30.05.2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ukua.facebook.com/notes/olga-malyuka/i-stalos-na-tim-sviti-zhinky-v-ukrainkomu-dobrovolchomu-lehioni/514582901975335/>

13. Kalinichenko O. Halytski pidvodnyky «Velykoi viiny» / O. Kalinichenko // Spilka marynistiv mista Odesy. 19.10.2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vspm.od.ua/galitski-pidvodniki-velikoyi-viiny/>

14. Komarnytskyi V. Komarnyky – selo na Ruskomu puti / V. Komarnytskyi. – [2–e vyd., dopovnene]. – Lviv: Kamula, 2007. – 456 s.

15. Krynytska S. Naimolodshym voynom u Pershii svitovii viini buv 7–richnyi Slavko Lutsyshyn z Ternopolia / S. Krynytska // LIKE: Ternopilski pozytyvni novyny. 26.09.2014 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://like.te.ua/zhyttia/naimolodshym-voynom-u-pershii-svitovii/>

16. Lepkyi L. Voiak kholodnoi krovy y horiachoho sertsia / L. Lepkyi // Pamiaty Vozhdia UHA. – Lviv: Chervona Kalyna, 1938. – S.9–15.

17. Lytvyn M. Istoriiia Halytskoho Striletstva / M. Lytvyn, K. Naumenko. – Lviv: Kameniar, 1990. – 200 s.

18. Lytvyn M. Ukrainski Sichovi Striltsi / M. Lytvyn, K. Naumenko. – K.: Znannia, 1992. – 48 s.

19. Ostannii prykaz otamana M. Tarnavskoho vid 8 sichnia 1918 r. // Za voliu Ukrainy: istorychnyi zbirnyk USS v 50–littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvy, 1914–1964 / Hol. red. S. Ripetskyi. – Niu–York: Litopys Ukrainskoho sichovoho striletstva, 1967. – S.425–428.

20. Ripetskyi S. Pro tykh, shcho poliahly ta prolialy krov v boiakh na Makivtsi / S. Ripetskyi // Za voliu Ukrainy: istorychnyi zbirnyk USS v 50–littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvy, 1914–1964 / Hol. red. S. Ripetskyi. – Niu–York: Litopys Ukrainskoho sichovoho striletstva, 1967. – S.295–313.

21. Ripetskyi S. Ukrainske Sichove Striletstvo. Vyzvolna idea i chyn / S. Ripetskyi. – Niu–York: Chervona Kalyna, 1956. – 360 s.

22. Sek A. Bosyi, antybilshovyk. Ukrainets, yakyy vplynuv na polityku Kanady / A. Sek // Ukrainka pravda. Istorychna pravda. Kanadiana. 06.02.2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/02/6/149520/>

23. Ukrainski Sichovi Striltsi, 1914–1920 / Za red. B. Hnatevycha ta in.; il. oforml. I. Ivantsia. – Lviv: Nakl. Yuvileinoho komitetu, 1935. – 159 s.

24. Shchurovskyy V. Likari i medyky u Vyzvolnii viini / V. Shchurovskyy // Likarskyi zb. Nova serii. T. III; NTSh u Lvovi, Likarska komisiia. – Lviv: [b. v.], 1996. – S.69–87.

Lozynskyy A. F., *Candidate of Historical Sciences, assistant professor of Department of Humanities and Social Work, Lviv State University of Life Safety (Ukraine, Lviv), lozynskyy@gmail.com*

Galicians in the lints of First World War

Modern Ukrainian historical science pays a little attention to the issues of participation and role of Galician–Ukrainians in the lines of the First World War. In fact, Ukrainians, mostly mobilized from the territory of Eastern Galicia and Western Volyn, took part almost in all battle action in the lines of Austro–Hungarian army.

The legion of Ukrainian Sich Riflemen demonstrated a great heroism in battle action against Russian army. Ukrainian Women from Galicia also showed examples of endurance and courage; they went to the front in the whirligig of military operations without hesitating. Austrians noted that Ukrainian women became the first women in

the armed forces of the European countries at that time. In the battles on the Italian front the youngest soldier of the First World War – a seven-year boy from the Ternopil Miroslav Lutsyshyn took part, the served as a common soldier in the medical service in a military field hospital.

Ukrainian sailors who served on the Adriatic Sea acquitted themselves. They especially came into force in submarine fleet and naval sanitary and medical units.

Keywords: First World War, Galicians in the lines, legion of Ukrainian Sich Riflemen, service women, Ukrainian sailors, heroism, courage.

* * *

УДК 930.2

Григоренко І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри української літератури, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), iragrigorenko@ukr.net

ПРИВАТНИЙ ЛИСТ ТА ЕПІСТОЛЯРНА ФОРМА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ

Окреслено ключові етапи взаємодії приватного листа та епістолярної форми твору в історичному аспекті. У статті від античності і до ХХ століття розглянуто основні етапи переходу приватного листа в публічну сферу. Автор зауважує, що лист як особливий мовленнєвий жанр це з античних часів починає розвиватися трьома шляхами. Перший: власне приватне листування, яке залежно від автора кореспонденції та тематичного наповнення самого листа залишалось у сфері побутового документа або ж згодом набувало історико–культурного значення. Другий: листи, автори яких заздалегідь розраховували на їх оприлюднення або на широке коло читачів. Лист у цьому випадку ставав зручною композиційною формою для вираження і популяризації власних філософських поглядів, наукових концепцій. Третій: публіцистичні, художні твори, написані у формі листа. У результаті історичного огляду взаємодії приватного листа та епістолярної форми твору автор констатує, що лист як форма літературного твору та епістолярний жанр з часів свого виникнення постійно перебувають на межі літератури і побутового вжитку. За певних суспільно–історичних обставин лист з побутового факту може ставати фактом культурно–літературного життя народу.

Ключові слова: лист, епістола, епістолярна форма, епістолярний жанр, приватний лист, лист митців, літературний факт.

У сучасному житті особливої ваги набуває становлення особистості, принципи її формування та виховання, адже роль особистості у розвитку людства неперервна. Тому дослідників у різних галузях науки, зокрема її історико–філологічного напрямку, цікавить документальний аспект у вивченні місця тієї чи іншої особи в суспільному поступі. Актуальними та важливими засобами таких досліджень є листи, як приватні, так і заздалегідь розраховані на оприлюднення, або художні твори, написані у формі листів, спогадів, щоденників. Приватний епістолярій був і зостається важливим джерелом наукового пізнання, бо саме листування дає змогу повернутися в ту епоху, коли жив і творив автор, простежити його особистісне й творче становлення. Залишаючись фактом особистого життя своїх авторів, така епістолярна спадщина стала частиною культурного життя нації. Це засвідчує епістолярій, наприклад, Г. Сковороди, Ф. Прокоповича, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, М. Драгоманова, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Є. Маланюка, М. Зерова, І. Багряного, О. Довженка, О. Гончара, В. Стуса та ін.

Сповня епістолярною спадщиною видатних громадських і культурних діячів України скористалися історики, що почали сприймати приватні листи як повновартісне джерело своїх наукових розвідок, зокрема О. Безубець, О. Гончар, І. Старовойтенко, І. Забіяка, О. Колястук, О. Крук та ін. Листи, зокрема письменників, стали об'єктом філософсько–культурологічних студій (Г. Смирнова, Т. Каїрова). Педагогічні перспективи використання письменницького епістолярю досліджували О. Галич, Н. Петриченко, Л. Проців. Теоретичні аспекти

епістолярного жанру вивчали Л. Вашків, О. Галич, В. Дудко, А. Зіновська, М. Коцюбинська, В. Кузьменко, Ж. Ляхова, Г. Мазоха, Л. Морозова.

Однак загалом залишилося нез'ясованим питання ґрунтовного розгляду процесу переходу листа у систему літературних жанрів, тобто зі сфери приватної у сферу культурологічно-творчу, а отже публічну. Цим і зумовлена актуальність запропонованої статті. У свою чергу, розгляд ключових етапів переходу приватного листування видатних культурних діячів з документально-приватної до художньо-публічної сфери є метою статті.

Отже, епістолографія як наука бере свій початок з античності. Родоначальником епістолярного жанру вважається Цицерон. Повчальні листи, у яких давали поради, писали ще Платон, Сократ і Аристотель, проте саме для елліністичної філософії лист став найважливішим жанром. Справжнім класиком епістолярного жанру вважають афінянина Епікура. Щоправда, ми не можемо судити, чи були листи Епікура, адресовані його учням, призначені самим автором для розповсюдження і публікації. Збереглося тільки три листи Епікура, у яких було викладено основні положення його вчення [11].

Лист як особливий мовленнєвий жанр у античні часи починає розвиватися трьома шляхами:

1) *власне приватне листування*, яке залежно від автора кореспонденції та тематичного наповнення самого листа залишалося у сфері побутового документа або ж згодом набувало історико-культурного значення, як, наприклад, листи Марка Тулія Цицерона до Аттика, до брата Квінта та до Брута [15, с. 403–412]. Цікавими в культурно-історичному аспекті є «Листи з Понта» Овідія, у яких давньоримський письменник і філософ, перебуваючи у засланні, намагається нагадати про себе римському суспільству: звертаючись до своїх товаришів, він згадує подробиці їх минулої дружби, спільні заняття, апелює до своїх покровителів і нагадує їм, що вони – любителі літератури, літературні меценати, а тому повинні поклопотатися про нього заради його літературних талантів [8]. Епістолярій Овідія, не розрахований від початку на оприлюднення, ілюструє особливості інтелектуального життя у Римській державі;

2) *листи, автори яких заздалегідь розраховували на їх оприлюднення або на широке коло читачів*. Лист у цьому випадку ставав зручною композиційною формою для вираження і популяризації власних філософських поглядів, наукових концепцій. Зразки такого листування зберегла антична культура. Від стародавніх римлян до нас дійшли переважно ті листи, які призначалися для широкого кола читачів. Зокрема листи давньоримського поета Горация написані гекзаметром і адресовані різним особам, де автор розмірковує на філософські теми. Так, у посланні «До Пізонів» Гораций обґрунтовує свої погляди на поетичну творчість, дає поради поетам, полемізує з ідейними супротивниками [24]. Дві збірки листів Горация, на думку вчених, були опубліковані ним самим або відразу по його смерті. Гораций використав епістолярну форму для опису власного життя мудреця-філософа. З такою ж метою писав листи і Сенека. У «Листах до Луцилія» Сенека, звертаючись до друга, водночас цілком усвідомлено створював літературний твір. Таким чином, форма листа, обрана ним, будучи у житті заміною безпосередньої бесіди, у літературі виконувала ті ж функції [13; 17]. Пліній Молодший, давньоримський

політичний діяч, письменник і адвокат, опублікував 9 книг власних листів, які дійшли до нас у повному обсязі [16]. Ці листи адресовані реальним людям: у них Пліній оповідає про свої щоденні клопоти, розмірковує про поетичне мистецтво, обговорює політичні події. Його листи є незамінним джерелом до вивчення життя і побуту Римської імперії, а також свідченням розвиненості тогочасної філософсько-естетичної думки.

3) *публіцистичні, художні твори, написані у формі листа*. До таких творів належать, зокрема, «Листи Хіона з Гераклеї» (I ст. н.е.), які складаються з 17 об'єднаних за сюжетом стилізованих листів маловідомого учня Платона, що мали на меті створити образ ідеального філософа, людину високої моралі. Цей твір вважається єдиним відомим античним «романом у листах», якому притаманні струнка сюжетна побудова, ліричні відступи, перипетії та епілог [23, с. 164–165]. У творчій спадщині Сидонія Аполлінарія, римського письменника V ст., дев'ять книг його листів – це продумано упорядковані збірники, у яких реальні листи з проханнями, привітаннями, побажаннями переплетені з посланнями панегіричного чи опісового змісту, написаними спеціально для публікації [2].

Як свідчить історія світової літератури, форма листа та епістолярний жанр користувалися в античні часи неабиякою популярністю. Тому вже давні риторики запроваджували правила листування і вміщували зразки листів, навчали мистецтва складання листа, наголошуючи на відмінності епістолярної і літературно-художньої творчості.

Епістолярний жанр має свою історію як у європейській, так і в українській культурі. Києворуська літературна традиція через перекладну літературу візантійського та південнослов'янського походження вбирала відомості про античну міфологію, філософію та письменство, фактом якого була й епістолярна традиція Стародавньої Греції та Риму, що значно вплинула на розвиток листування в Україні, визначивши його неперервний зв'язок з високою епістолярною культурою античності. Епістолярні тексти на території нашої держави виникли одразу після появи писемності. Про існування епістолярію ще в Київській Русі свідчать берестяні грамоти, віднайдені на Львівщині, які датуються XI століттям – періодом зародження руської писемності [12]. Їх використовували для ділового спілкування представники різних соціальних груп того часу.

Поряд з епістолярними пам'ятками, що становлять науковий інтерес для істориків, варто згадати й ті з них, що є літературними пам'ятками періоду Київської Русі, зокрема «Повчання дітям» київського князя Володимира Мономаха. У композицію «Повчання...» входить лист князя Володимира до Олега Святославича Чернігівського (Гориславича), відомого міжусобними війнами. Автор листа князь Володимир розкриває адресатові свої почуття батьківської скорботи, він апелює до загальнолюдських почуттів свого ворога, звертаючись з проханням звільнити з полону його невістку. Однак при цьому говорить і про примирення з Олегом заради інтересів Русі.

Володимир Мономах при написанні цього листа послуговується не тільки епістолярними традиціями, а й бере за взірць кращі зразки ораторського мистецтва, використовуючи різноманітні художні засоби, зокрема постійно цитує біблійні тексти (Перше послання апостола Іоанна, Євангеліє від Матвія, Псалтир), вживає риторичні

звертання і питання, різноманітні епітети, порівняння, щоб розчулити заочного співрозмовника [6].

Водночас саме у «Повчанні дітям» помітна неоднозначність визначення жанру, властива творам давньої літератури, зокрема і листам. Сам Володимир Мономах називає свій твір і повчанням, і грамоткою, а лист – грамотою. Очевидно, це пояснюється тим, що на Русі будь-який письмовий твір, написаний грамотою, тобто літерами, називали грамотою, грамоткою, грамотицею.

Так само багатозначним у давній літературі є і жанр послання, до якого органічно належить лист. Ці два поняття – лист і послання – часто виступають синонімами. Зокрема, у «Великому тлумачному словнику української мови» послання визначено як письмове звертання до кого-небудь, лист [1]. Зразком послання в літературі киеворуського періоду можна назвати послання Києво-Печерського ченця Симона, який став єпископом у Суздалі й Володимирі, до Києво-Печерського ченця Полікарпа. Симон надсилає Полікарпові листа, в якому засуджує честолюбність і пику та переконує, що Печерський монастир – найкраще місце для подвижницького життя. Свої настанови Симон ілюструє розповідями про печерських подвижників, які формували духовний потенціал монастиря, розповідає про історію спорудження, прикрашення іконами й освячення Печерської церкви, чи то додаючи цей матеріал до послання Полікарпові, чи то оформлюючи його як окремих твір. Під впливом розповідей Симона Полікарп змінюється на краще і сам вирішує уславити рідний монастир та його колишніх мешканців: пише послання до Акиндина – архімандрита Печерського монастиря. Так на початку XIII ст. постає «Києво-Печерський патерик» як цілісний твір і система легендарних новел, в основі яких лежать перекази XI – XII ст. Різні за змістом новели об'єднані в один твір саме за допомогою епістолярної форми (хоча форма твору – не єдиний засіб поєднання новел, проте наразі це не є предметом нашого дослідження).

Після занепаду Київської Русі та культури Середньовіччя у добу Ренесансу вітчизняна епістолярна спадщина творилася латинською мовою такими авторами-гуманістами, як Юрій Дрогобич (лист магістра Георгіуса зі Львова з Русі до магістра Миколи Чепіля з Познані), Стефан Оріховський (лист до короля Сигізмунда, лист до Яна Франціска Коммендоні про себе самого, лист до Павла Рамузю) та іншими [21]. Мистецтво епістолографії – вміння писати листи – було для гуманістів дієвим засобом популяризації своїх поглядів, відстоювання соціальних, релігійних, національних прав і свобод. Так, виходець з Галичини Лукаш з Нового Міста, педагог і філософ доби Відродження, у 1522 році опублікував перший у Європі підручник з епістолографії «Скорочений посібник, як писати листи» [22].

Наприкінці XVI століття у зв'язку із загостренням релігійної ситуації на українських землях (міжконфесійна боротьба) жанр послання знову зазнає розквіту в дискурсі полемічної літератури. Зокрема, у творчості Івана Вишенського жанр послання трансформується у писання – твори полемічного характеру, написані в епістолярній формі («Писання до усіх, хто мешкає в Лядській землі», «Писання до єпископів», «Писання до князя Василя Острозького», «Послання львівському братству» «Послання Іову Книгиницькому», «Послання до Домнікії») [25].

У середині XVII – у XVIII століттях епістолярна форма з літератури «повертається» у сферу побуту, тому український епістолярний корпус репрезентують численні гетьманські листи, найвідоміші серед яких листи Б. Хмельницького, І. Мазепи, І. Самойловича, П. Орлика [9]. Лист як засіб зв'язку, спілкування на той час стає все більш популярним серед письменних людей. У XVIII ст. та на початку XIX ст. у Московській державі та Російській імперії існували письмовники, які були своєрідними рекомендаціями з укладання та написання різних листів. У цих письмовниках містилися і зразки епістол [3, с. 7].

У добу Просвітництва в Європі епістолярну форму починають використовувати у філософських трактатах. Такими творами, зокрема, є «Дванадцять моральних листів, написаних віршами» К. М. Віланда (1752), «Листи щодо поширення гуманності» Й. Г. Гердера (1793–1797), «Філософські листи» Ф. Шиллера (1786), «Листи про естетичне виховання людини» Ф. Шиллера (1795). Звернення до епістолярної форми філософами-просвітителями зумовлено тим, що, виникнувши з потреби передачі інформації, форма листа дозволяє довільно будувати композицію, створювати враження невимушеності та довірливості тону, щоб апелювати до більшої кількості людей з метою популяризації нових суспільно-політичних поглядів. Російська література цього періоду також репрезентована літературними творами, написаними у формі листа, що мають ознаки проповіді, філософського дослідження. Термін «лист» починають використовувати у назвах творів, які жанрово є статтею («Листи про вивчення природи» О. Герцена), нарисом («Листи російського мандрівника» М. Карамзіна) чи належать до поезії («Лист про користь скла» М. Ломоносова) [1, с. 62]. Своєрідно використав епістолярну форму Г. Сковорода (зокрема такі її структурні елементи, як звертання, підпис). Форму листа мають вступи-посвяти до його трактатів, діалогів та притч, наприклад до таких творів, як «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская (Израилскій змій)», «Книжечка о чтении священнаго писания, нареченна Жена Лотова», «Брань архистратига Михаила со Сатаною о сем: легко быть благим», «Благодарный Еродій», «Убогий Жайворонок», «Книжечка Плутархова о спокойствии души» [1, с. 95].

У добу Просвітництва з'являються і художні твори, написані у формі листів, зокрема «Юлія, або Нова Елоїза» Ж.-Ж. Руссо, «Мандри Хамфрі Клінкера» Дж. Смоллета, «Страждання молодого Вертера» Й.-Г. Гете, «Арістип та деякі інші його сучасники» К. М. Віланда, «Гіперіон або відлюдник в Греції» Ф. Гельдерліна. У російській літературі форму листа починають використовувати дещо пізніше, ніж у європейській літературі. До таких творів належать «Вибрані місця з листування з друзями» М. Гоголя, які частково є реальним листуванням, «Листування» І. Тургенева, «Бідні люди» і «Роман в дев'яти листах» Ф. Достоєвського та ін. Епістолярна форма оповіді дозволила названим вище авторам відтворити події у лінійній послідовності, тобто так, як вони відбуваються у реальному житті, створюючи у читача ефект справжності подій, описаних у творі.

Становлення реалістичного та натуралістичного напрямків, як зазначає Л. Морозова, сприяло відновленню інтересу до епістолярної форми, оскільки завдяки її використанню можна було не тільки розкрити внутрішній

світ героїв і мотивувати їхні вчинки, але й відтворити історичний час і навколишню дійсність [10, с. 182]. В українській літературі також представлені гідні зразки літературних творів різних жанрів, написані в епістолярній формі: повісті Т. Шевченка «Художник» і «Музикант», новела О. Кобилянської «Лист засудженого воюка до своєї жінки», триптих П. Тичини «Листи до поета», роман у листах П. Загребельного «Намилена трава» та інші.

Проте світова, зокрема і українська, література зберегла у собі не тільки зразки художніх творів, написаних в епістолярній формі, але й приватні листи, які з часом стали фактом культури, а отже, і літератури, якщо їх авторами були письменники, літературні критики чи філософи. Взірцями прекрасного індивідуального стилю у листуванні європейських письменників є кореспонденція Г. Лессінга, Ф. Шиллера, І. Гете, Оноре де Бальзака, Ф. Рабле, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, П. Меріме, Дж. Свіфта, Дж. Байрона, у російській літературі – О. Пушкіна, Ф. Достоєвського, А. Чехова, Л. Толстого, М. Булгакова, М. Горького, О. Солженіцина, в українській літературі – Т. Шевченка, П. Куліша, І. Нечуя–Левицького, Панаса Мирного, Б. Грінченка, Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, І. Франка, С. Єфремова, В. Винниченка, О. Гончара, І. Багряного, В. Стуса та багатьох інших митців і мислителів світової величини.

Як бачимо, лист як форма літературного твору та епістолярний жанр з часів свого виникнення постійно перебували на межі літератури і побутового вжитку. Так, Ю. Тинянов, аналізуючи історію побутового листа у російській літературі I половини XVIII ст., зазначає, що лист у той час був винятково побутовим явищем, «не втручаючись» у літературу [19, с. 265]. Проте з часом у світовій історії літератури поступово починає зростати інтерес до прозових жанрів, у систему яких входить і лист. Побутові листи доповнюються віршовими вставками, жартами, розповідями. Такі листи з краплями художніх текстів, як зауважує Ю. Тинянов, уже не є «повідомленнями» чи «розписками», а лист, що був документом, стає літературним фактом [19, с. 265]. Таким чином, узагальнює дослідник, «лист, залишаючись приватним, не літературним, саме тому був літературним фактом величезного значення. Цей літературний факт виділив канонізований жанр «літературного листування», але і у своїй чистій формі він залишався літературним фактом» [19, с. 265]. Науковець стверджує, що літературний лист вказав новий напрямок еволюції літератури і повернувся у сферу побуту, ставши документом, розпискою. Але за певних обставин лист з побутового факту знову може стати фактом літературного життя [19, с. 266].

Проблемі входження побутових листів у літературу присвячені і роботи Г. Макогоненка, який зауважує, що в процесі літературної еволюції у XVIII столітті лист утверджувався у двох якостях: по-перше, приватний лист ставав явищем літератури, набуваючи певних жанрових ознак, зокрема, ознак дорожнього листа, «журналу» подорожей; по-друге, письменники використовували у своїй творчості епістолярний жанр, імітуючи побутове листування з художньою метою [7, с. 39]. Цю ж проблему висвітлює у своїх дослідженнях Р. Лазарчук, яка зазначає, що вже у другій половині XVIII сторіччя лист «випереджував» літературу, відображаючи реалії життя перш, ніж вони ставали предметом художнього дослідження у літературних творах [5, с. 7].

У процесі дослідження українського письменницького епістолярію В. Кузьменко дійшов висновку, що написання звичайного побутового листа – творчий акт, особливо коли маємо на увазі приватний лист письменника, для якого робота над словом – щоденна праця. Науковець, порівнюючи створення приватного листа і художнього твору, зауважує, що лист розрахований на конкретного і здебільшого добре знаного адресата, водночас художній твір теж розрахований на уявного «адресата» – читача, але, як правило, читача абстрактного, реципієнта анонімного й переважно колективного. Приватний лист, на відміну від художнього твору, несе в собі суб'єктивний образ конкретної особи, але через своєрідне авторське заломлення, крізь «призму авторської ментальності і рефлексій» [4, с. 8].

Отже, лист є результатом творчості людини, літературним явищем: або фактом художньої літератури, або документальної. Приватні листи видатних особистостей, у тому числі митців, завдяки творчій обдарованості своїх авторів перебувають на межі художньої і документальної літератури, приватної і публічної сфер. Листи митців є унікальним явищем культури. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі феномену кореспонденції митців та з'ясуванні основних підходів до класифікації такого епістолярію.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net>. – Назва з екрану.
2. История всемирной литературы: в 8 т. / гл. редкол.: Г. П. Бердников (гл. ред.) [и др.]. – М.: Наука, 1983–1994. – Т.2. – С.449.
3. Кабанова Татьяна Николаевна. Эпистолярный текст частной переписки в аспекте теории речевого общения (на материале рукописных и опубликованных текстов XX в.): дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Татьяна Николаевна Кабанова. – Челябинск, 2004. – 210 с.
4. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років XX ст.: автореф. дис. ... док. филол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література»/В. І. Кузьменко. – К., 1999. – 34 с.
5. Лазарчук Р. М. Дружеское письмо второй половины XVIII века как явление литературы: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Р. М. Лазарчук. – Л., 1972. – 26 с.
6. Літопис руський / [пер. з давньорус. Л. С. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич]. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
7. Макогоненко Г. П. Письма русских писателей XVIII века и литературный процесс / Г. П. Макогоненко // Письма русских писателей XVIII века. – Л., 1980. – С.3–41.
8. Мельникова Анна Сергеевна. Греко-римские интеллектуальные связи в эпоху Антонинов (Предыстория и феномен второй софистики): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / Анна Сергеевна Мельникова. – СПб., 2004. – 204 с.
9. Мицик Ю. А. Листи Івана Мазепи та Пилипа Орлика / Ю. А. Мицик // Бористен. – 1993. – №4. – С.5–6.
10. Морозова Л. І. Письменницький епістолярій у системі літературних жанрів: дис. ... канд. филолог. наук: 10.01.06 / Л. І. Морозова. – К., 2006. – 223 с.
11. Мотрошилова Н. В. Судьба древнегреческого атомизма и философский вклад Эпикура / Н. В. Мотрошилова – М.: Греко-латинский кабинет, 1995. – С.89–90.
12. Німчук В. В. Берестяні грамоти України / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1992. – №6. – С.11–14.
13. Нравственные письма к Луцилию / [перевод и примечания С. А. Ошерова]. – Серия: Литературные памятники. – М.: Наука, 1977. – 384 с.
14. Петриченко Н. Методика використання епістолярних матеріалів у процесі вивчення української літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська література)»/ Н. Петриченко. – К., 2003. – 21 с.

15. Письма Марка Туллия Цицерона к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту. – Т. I: Годы 68 – 51. – Издательство Академии Наук СССР, Москва – Ленинград, 1949. – С.403–412.
16. Письма Плиния Младшего / [пер. М. Е. Сергеенко (кн. I – VI, X), А. И. Доватура (кн. VII – IX), В. С. Соколова («Панегирик Траяну»)]. – 1-е изд. М.–Л., 1950. – 2-е перераб. изд. – Отв. ред. А. И. Доватур. (Серия «Литературные памятники»)]. – М.: Наука, 1983. – 408 с.
17. Сенека Луций Анней. Письма к Луцилию. Трагедии / Сенека Луций Анней // Серия: Библиотека античной литературы. – М.: Художественная Литература, 1986. – 543 с.
18. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2 т. / Г. Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.2. – 576 с.
19. Тынянов Ю. Литературный факт / Ю. Тынянов // Поэтика. История литературы. Кино. – М.: Наука, 1977. – С.255–270.
20. Українська література XIV–XVI ст. – Київ: «Наукова думка», 1988. – 600 с.
21. Українські гуманісти епохи Відродження. – Київ: «Наукова думка», «Основи», 1995. – Ч.1. – 431 с.
22. Філософська думка в Україні: Бібліогр. словник / [авт. кол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін.]. – К.: Унів. вид-во «Пульсар», 2002. – 244 с.
23. Фрейнберг Л. А. Фиктивное письмо в поздней греческой прозе / Л. А. Фрейнберг // Античная эпистография. – М.: Наука, 1967. – С.162–191.
24. Квинт Гораций Флакк. Полное собрание сочинений / [пер. под ред. Ф. А. Петровского, вступ. ст. В. Я. Каплинского]. – М.–Л.: Academia. – 1936. – 447 с.
25. Українська література XIV–XVI ст. – Київ: «Наукова думка», 1988. – 600 с.

References

1. Velykyj tlumachnyj slovnyk ukraïnskoyi movy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.slovyk.net>. – Nazva z ekranu.
2. Istoria vsemyrnoy lyteratury: v 8 t. / gl. redkol.: G. P. Berdnykov (gl. red.) [y dr.]. – M.: Nauka, 1983–1994. – T.2. – S.449.
3. Kabanova Tat'jana Nikolaevna. Jepistoljarnyj tekst chastnoj perepiski v aspekte teorii rechevogo obshhenija (na materiale rukopisnyh i opublikovannyh tekstov XX v.): dis... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Tat'jana Nikolaevna Kabanova. – Cheljabinsk, 2004. – 210 s.
4. Kuzmenko V. I. Pysmennyczkij epistoljarij v ukraïnskomu literaturnomu procesi 20–50-x rokiv XX st.: avtořef. dys. ... dok. filol. nauk: specz. 10.01.01 «Ukrajinska literatura» / V. I. Kuzmenko. – K., 1999. – 34 s.
5. Lazarchuk R. M. Druzheskoe pis'mo vtoroj poloviny XVIII veka kak javlenie literatury: avtořef. diss. ... kand. filol. nauk / R. M. Lazarchuk. – L., 1972. – 26 s.
6. Litopys ruskyj / [per. z davnorus. L. Ye. Maxnovcya; vidp. red. O. V. Myshanych]. – K.: Dnipro, 1989. – 591 s.
7. Makogonenko G. P. Pis'ma russkih pisatelej XVIII veka i literaturnyj process / G. P. Makogonenko // Pis'ma russkih pisatelej XVIII veka. – L., 1980. – S.3–41.
8. Mel'nikova Anna Sergeevna. Greko-rimskie intellektual'nye svyazi v jepohu Antoninov (Predystorija i fenomen vtoroj sofistiki): dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.03 / Anna Sergeevna Mel'nikova. – SPb., 2004. – 204 s.
9. Mycyk Yu. A. Lysty Ivana Mazepy ta Pylypa Orlyka / Yu. A. Mycyk // Borysten. – 1993. – №4. – S.5–6.
10. Morozova L. I. Pysmennyczkij epistoljarij u systemi literaturnyx zhanriv: dys. ...kand. filolog. nauk: 10.01.06 / L. I. Morozova. – K., 2006. – 223 s.
11. Motroshilova N. V. Sud'ba drevnegrecheskogo atomizma i filosofskij vklad Jepikura / N. V. Motroshilova – M.: Greko-latinskij kabinet, 1995. – S.89–90.
12. Nimchuk V. V. Berestyani gramoty Ukrajiny / V. V. Nimchuk // Movoznavstvo. – 1992. – №6. – S.11–14.
13. Nравstvennyye pis'ma k Luciliju / [perevod i primechanija S. A. Osheroval]. – Serija: Literaturnye pamjatniki. – M.: Nauka, 1977. – 384 s.
14. Petrychenko N. Metodyka vykorystannja epistoljarnyx materialiv u procesi vyvchennja ukraïnskoyi literatury: avtořef. dys. ... kand. ped. nauk: specz. 13.00.02 «Teoriya i metodyka navchannja (ukraïnska literatura» / N. Petrychenko. – K., 2003. – 21 s.
15. Pis'ma Marka Tullija Cicerona k Attiku, blizkim, bratu Kvintu, M. Brutu. – Т. I: Gody 68 – 51. – Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Leningrad, 1949. – S.403–412.
16. Pis'ma Plinija Mladshego / [per. M. E. Sergeienco (kn. I – VI, X), A. I. Dovatura (kn. VII – IX), V. S. Sokolova («Panegirik Trajanu»)]. –

- 1-е изд. М.–Л., 1950. – 2-е перераб. изд. – Отв. ред. А. И. Доватур (Серия «Literaturnye pamjatniki»)]. – М.: Nauka, 1983. – 408 s.
17. Seneka Lucij Annej. Pis'ma k Luciliju. Tragedii / Seneka Lucij Annej // Serija: Biblioteka antichnoj literatury. – M.: Hudozhestvennaja Literatura, 1986. – 543 s.
18. Skovoroda G. Povne zibrannja tvoriv: u 2 t. / G. Skovoroda. – K.: Naukova dumka, 1973. – T.2. – 576 s.
19. Tynjanov Ju. Literaturnyj fakt / Ju. Tynjanov // Pojetika. Istorija literatury. Kino. – M.: Nauka, 1977. – S.255–270.
20. Ukrajinska literatura XIV–XVI st. – Kyiv: «Naukova dumka», 1988. – 600 s.
21. Ukrayinski humanisty epohy Vidrozhennja. – Kyiv: «Naukova dumka», «Osnovy», 1995. – Ch.1. – 431 s.
22. Filozofskja dumka v Ukraïni: Bibliogr. slovnyk / [avt. kol.: V. S. Gorskyj, M. L. Tkachuk, V. M. Nychyk ta in.]. – K.: Univ. vyd-vo «Pulsar», 2002. – 244 s.
23. Frejnberg L. A. Fiktivnoe pis'mo v pozdnej grecheskoj proze / L. A. Frejnberg // Antichnaja jepistolografija. – M.: Nauka, 1967. – S.162–191.
24. Kvint Goracij Flakk. Polnoe sobranie sochinenij / [per. pod red. F. A. Petrovskogo, vstup. st. V. Ja. Kaplinskogo]. – M.–L.: Academia. – 1936. – 447 s.
25. Ukrajinska literatura XIV–XVI st. – Kyiv: «Naukova dumka», 1988. – 600 s.

Grigorenko I. V., Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), iragrigorenko@ukr.net

Private letters and epistolary form: the historical aspect of the interaction

The article outlines the key stages of interaction between the private letters and epistolary form in the historical aspect. The article from antiquity to the twentieth century, the basic stages of the transition of the private letter to the public sphere. The author notes that the letter as a particular speech genre since ancient times begins to develop in three ways. First, proper private correspondence, which, depending on the author's correspondence and the thematic content of the letter remained in the field of household paper or subsequently acquired a historical and cultural significance. Second, the letter in which the authors calculated in advance for their disclosure or on a wide range of readers. A letter in this case, becomes a convenient composite form for the expression and promotion of their own philosophical views, scientific concepts. Third, journalistic and composition, written in the form of a letter. As a result, the review the interaction of the private letters and epistolary forms of work, the author states that the letter as a form of literary composition and epistolary genre since its origin are constantly on the verge of literature and everyday functioning. Under certain social and historical circumstances of the letter as a fact of life may become a fact of cultural and literary life of the nation.

Keywords: letter, epistle, epistolary form, the epistolary genre, private letter, creative letter, literary fact.

* * *

УДК 614:2(477)«192/193»

Швидкий С. М.,

кандидат історичних наук, доцент, проректор із науково-педагогічної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна, Слов'янськ), shvidkuj.sergij@yandex.ru

Становлення й функціонування державної системи охорони здоров'я в Україні (20–30 рр. ХХ ст.)

Досліджується процес формування державної системи охорони здоров'я в Україні (20–30 рр. ХХ ст.), діяльність міських управ щодо розвитку національної медицини, становлення медичних навчальних закладів по підготовці професійних медичних кадрів. Закцентовано увагу на соціально-політичних, економічних факторах, які мали негативний вплив на стан здоров'я населення.

Ключові слова: медицина, хвороби, захворюваність, охорона здоров'я.

За короткий час Української революції 1917–1920 рр. країна пережила декілька етапів своєї державності, кожний з яких характеризувався своїми особливостями щодо побудови центральних органів управління охороною здоров'я. За період Центральної Ради (17 березня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) вищим медико–